

Tessedik Sámuel pedagógiai rendszere*).

A török kiűzésével kapcsolatos erőfeszítésektől, majd az újjárendezés küzdelmeitől elalélt Magyarország a béke éveiben kezdi kibontakoztatni belső erőit, magára találván a felvilágosodás századának törekvéseiben. Az új európai szellemnek hódoló uralkodók felvilágosodott rendelkezéseikkel kísérlék meg országaik helyzetét javítani. Az új államszemlélet azonban sajnálatos módon politikummá tette az iskolát, ahelyett, hogy fölébe emelte volna. Tagadhatatlan, azonban, hogy az állam beavatkozása a köznevelés egységessé tételével kapcsolatban ért el jelentős sikereket. Hazánkban az oktatás ilyen állami megszervezése a Ratio Educationissal történik. *Gyökere azonban nem a magyar Alföld szükségletéből táplálkozik, és így szinte csak a korszellem és a nyugati törekvések tükrözőjévé vált.* A magyar életnek sajátos képe volt ekkor is, szinte végzetes akadályai voltak a kultúrmunkának, melyek ugyan apróbb tünetek, jelentéktelen esetek, de jelentőségükben megnőnek, keservesen döntökké válnak, ha együttesen vesszük vizsgálat alá. Tessedik kultúrprófétai munkájának a jelentősége éppen ott tárul fel leginkább, ahol a sajátos magyar kérdéseknek európai megoldására tesz kísérletet. Számbavéve a magyar föld, vagy Tessedik szavaival élve, a „tiszavidéki pusztaság“ nagy szükségleteit is, a jelentkező hiányok megszüntetését kísérli meg. Szinte szimbolikus jelentőségű az a tény, hogy a magyar Alföld kulturális problémáinak legátfogóbb újjászervezési koncepciója az ország legnyomorúságosabb állapotban lévő területeiről indul ki. Ha írónk Önéletírását vesszük kézbe és lapozzuk át, szinte nyomasztólag hat az ember kutató szeme előtt felvillanó számtalan negatívum, amely az anyagi, szellemi kultúrának rendkívüli elesettségére vall. A súlyos feladatok mindegyike teljes embert kíván. Tessedik mégis saját maga veszi fel a harcot és szinte gigantikus erővel próbál a sokfelé ágazó munkatömeeggel megbirkózni. E sokrétű munka hú képét nyújtja Nádor: „Tessedik Sámuel élete és munkája“ című, a nagy paphoz méltó biográfiában. Itt csupán a nagy reformer pedagógiai gondolatainak összefoglalását kíséreljük meg, hiszen a nevelést tartotta az ember legnagyobb erejének, és ezen keresztül látta megvalósíthatónak minden törekvését. Az embert méltóvá kívánta tenni önmagához, úgy, hogy számára alkalmas életformát teremtsen. Ehhez az anyagi kultúra eme-

* Ennek a Tessedik-tanulmánynak vezető helyen való közlésével egyrészt „a tiszavidéki pusztaság“ legnagyobb nevelőjének emlékét idézzük, másrészt ma is időszerű gondolatainak hatóerejét igyekszünk elmélyíteni.

lésén át vezet az út, míg a lehetőséget reá az értelemnek, a szellemnek a kiművelése adja meg. E cél elérése érdekében látnak napvilágot pedagógiai vonatkozású sorai, mint a „Landmann in Ungarn“, az Önéletírás idevonatkozó sorai, a „Tanítási tervezet“, a „Tizenkét paragrafus a magyar iskolaügyről“ című tanulmányai. Az itt elszórt gondolatokból rajzolódik ki előttünk egy pedagógiai rendszer, mely a magyar talaj specifikus sajátosságainak és szükségleteinek hű kifejezője és így munkáját egy teljes értékű, de sajátosságosan magyar nevelési rendszer megalkotására törekvő kísérletnek tekinthetjük. E koncepció jellemző vonása, de egyben talán hiányossága is, hogy csupán az alsófokú oktatás és nevelőszemélyzet megreformálásának kérdései töltik be érdeklődésének perspektíváját. Kora eszméitől nem mentes Tessedik sem, hiszen Salzmannal, a filantrop-mozgalom legértékesebb tagjával, egyben a schnepfenthali Philantropinum vezetőjével szoros kapcsolatban állott és a tiszavidéki pusztaságon meghonosítandó tanítási tervezetét neki is elküldi. Tevékenységének ismertté válása után Prónay Gábor, az akkori evangélikus egyházi főfelügyelőtől kap megbízást, hogy a Ratio Educationisnak evangélikus iskolákra való alkalmazásával kapcsolatban tegye meg észrevételeit. Ő maga írja, hogy ez a dolgozat nyitotta meg számára az utat a Pozsonyban székelő kir. iskolai bizottmányi tagsághoz, ebben a minőségben többek között Felbigerrel dolgozhatott együtt, majd folytatja: „Döntő befolyást nyertem a magyar tanügyre, melynek felemelése képezi gondjaim legfőbb részét.“ Ez a helyzete többet jelentett számára az egyszerű munkalehetőségnél, mert a bizottságon keresztül tartotta kezét az európai pedagógiai mozgalmak útőerén, hiszen Felbiger révén Rachawwal lévén kapcsolatban, szinte minden, a nevelés körébe tartozó megmozdulásról tudomást szerezhetett. Az európai szellem áramlataival való szoros kapcsolat nem tudja elhomályosítani a magyar viszonyok reális látását, egyben azok megoldására való törekvést. A két világ által támasztott katharziszból születik meg egy kora színvonalán álló és mégis a haza földjének, illetve művelőjének szükségleteit kielégíteni törekvő nevelési rendszer. Tessedik elsősorban a paraszt kiművelésére gondol. Azt hinné az ember, hogy a Ratio Educationis korában Tessedik vállalkozása és fáradozása üres szalmacsépelés számba megy. Pedig nem, mert a Ratio Educationis a korszellemet valóban visszatükröző gondolatokat nyújt, de nem gondol a legelesettebb társadalmi rend, tehát csupán az elemifokú iskolázáson áteső polgárok sajátos nevelési szükségleteire. Ezt a munkát végzi el pedagógusunk. Ilyen szemszögből vizsgálja meg és mond kritikát az I. Ratio felett is. Tisztán látja a normáliskola hiányait, ezért teljes nyíltsággal és bátorsággal tárja fel azokat a „12 paragrafus a magyar iskolaügyről“ c. tanulmányában: Nem tartja szem előtt a falusi iskolák célját, a munkáséletre rendelt falusi gyermeket 8—12 órás ülfoglalkozásra kényszeríti, továbbá gazdaságpolitikai képzést egyáltalában nem nyújt. Ez az iskolatípus elsősorban a gyermekek memóriáját veszi igénybe és ezzel testi-lelki energiáját köti le és sorvasztja el. Ugyanekkor pedig a gyermek kénytelen meg nem értett, felesleges dolgokat tanulni. Mégis a normáliskola

legsúlyosabb hibájának azt tartja, hogy csupán utánzásra tanít, nem pedig arra, hogy a gyermek feladatait aktív érdeklődéssel megoldani törekedjék. A Ratio Educationis nem eredményezhette a magyarországi iskolaügy gyors megváltoztatását szervezeti tekintetben sem, hiszen minden iskola új problémát jelentett. Így elfogadhatjuk az országos helyzet hű kifejezőjének azt a néhány sort, melyet Tessedik nyújt Szarvasról az 1734. évről, de minden bizonnyal a Ratio korára vonatkozó érvényességgel is. A tanulói ifjúságot 1734-ben a török fürdőben tanították, mert a község szegény volt ahhoz, hogy rendes iskolaépületet emeljen, így a fiúkat és leányokat is együtt tanították. Később emeltek ugyan iskolát, de akkor is alacsony, sötét, bűzös szobák voltak a tantermek, melynek rossz levegőjét kellett szívnia 100—300 paraszt, sőt utóbb cigánygyermeknek, — adja helyzetjelentését Tessedik.

Már maguk a külső körülmények is lehangolók voltak és Tessedik szelleme mégis ebben a talajban érleli meg a magyar paraszt szükségletének megfelelő iskola gondolatát. Szerinte a siralmas helyzet oka: a felvilágosodás hiánya. Így természetesen következik koncepciójának alapgondolata, hogy elsősorban ennek az állapotnak megszüntetésére kell törekedni. Ezért kap a nevelés kérdése egész elgondolásában elsőrendű szerepet. Már Landmannjának első lapján a maga rendkívül szubjektív érzéseket kifejező stílusában írja: „Ohne Erziehung ist der Mensch ein Vieh.“ Tehát nevelésre kell törekedni, mert mint idézi, a nevelés minden ember számára erő. Nem a külföldi filantrópok által hirdetett tanítás áll elgondolásainak tengelyében, hanem a nevelés. Az egyén kiművelése azonban nem egyéni cél, hanem az egyének sokaságán át az egész közösségre terjeszthető ki és így szolgálhatja a nevelés az állam érdekeit is. Ennek következtében válik elgondolása szociálpedagógiává.

A török kiűzése utáni népi helyzet sajátos feladatok elé állítja írónkat, mert az állam keretén belül élő nemzetiségi egyének nevelésére is gondolván, kénytelen számolni az ország lakosainak különböző anyanyelvével is. Nem a kozmopolitizmus kényszeríti erre a megoldásra, hogy iskolájában több nemzetiségi nyelven tanítson, semmiesetre sem, hiszen nem a nyugateurópai nyelvek ismertetése folyik itt, hanem a haza állapotával való kényszerű megalkuvás vezet arra, hogy mind a német, mind a tót nyelvi tanítást bevezesse. Elmondható, hogy rendszere szinte kiküszöböli azokat a hiányosságokat, melyek a filantrópok pedagógiáját annyira jellemzik. Korának vezető pedagógusai első sorban az oktatás kérdését tartották szem előtt, ezzel szemben Tessedik a nevelés terén kíván nagyot alkotni, mégpedig az ú. n. hivatás-nevelés által. Híve annak a nevelői eljárásnak, mely az ember legértékesebb tulajdonságainak kibontakozását tartja elsőrendű feladatának, míg élesen elítéli az emlező tanítás módszerét, mely kritikája szerint lélekölő és a gyermek aktivitását elnyomó eljárás. A formális képzés a célja és magáévá teszi azt a felfogást, mely szerint a „lélek a lényeg, a tulajdonképpeni erő, míg a test csak eszköz, mely szükséges, hogy a lelkierők kifejlődhessenek és megnyilvánulhassanak.“ A gyermek aktivitására építi fel egész iskoláját, ahol valóságos munkaközösségeket alakított, ez

úton a parasztyermeket elkövetkezendő élethivatásával kívánja megismertetni. Az általa életrehívott iskola itt érintkezik az állampolgári nevelés kérdésével is. Intézete a paraszttársadalom iskolája kíván lenni, ahol a tanulóknak ugyanazt a munkakört kell betöltenie, amit egész életében végezni fog. A cél tehát, akár Kerschensteiner koncepciójában, hivatásképzés: a parasztnak serényen tevékenykedő állampolgárrá való nevelése. Az intézetét e cél ellenére sem akarja egyoldalú szakiskolává, vagy éppen műhelyé tenni, hanem — saját szavaival élve — az állam szemináriumává kívánja emelni. Kétségtelen, hogy meg kellett küzdenie neki is az elméleti és gyakorlati oktatás egyensúlyának kérdésével, szintetikus gondolkodása erre is képessé teszi, mert az elméletet a gyakorlat megértetésére használja fel. Már a tárgyválasztás kérdésében is jelentkezik nála az egyensúlyra való törekvés, amennyiben az elméleti tárgyak a gyakorlat kiegészítését szolgálják. Így kapnak helyet az oktatásban a valláson, olvasáson és számoláson kívül a földrajz, természetrajz, természettan, emberi test ismerete, valamint a diétatika, építészet, pénz és kereskedelmi tanulmányok, technológia, gazdászat, kémia és neveléstan. Korának utilista felfogásától és a filantrópok hatásától nem tud szabadulni, de itt is találunk olyan vonásokat, melyek éppen arra utalnak, hogy nem szolgálai plagizátor volt, hanem saját gondolatait is beépítette a filantrópok által megadott vázba. A régi rendszert minden tekintetben vizsgálat tárgyává teszi, s nemcsak a tantárgyak kiválasztásában kísérli meg azt, hogy újat nyújtson, hanem kárhoztatja a tanítás eddigi módszerét is, melynek segítségével mint mondja „az ifjak fejét el szokták butítani“ és az így „elbutított fő soha sem jó egyenes állásba vissza“. Minden vonalon meg kell tehát reformálni az iskolát, mert feladata — szerinte — az, hogy: „küzdjön a veszedelmes balitéletek ellen, melyek a tanítókat és tanulókat elhomályosítják mindaddig, míg a ragyogó napfénybe helyezett isteni és emberi igazságokat sem látja, vagy láthatja senki.“ A tanulót pedig el kell vezetni az igazság ismeretére. Ezt a feladatot könnyítik meg a metodikai eljárások. Ő maga dolgozza fel a fontosabb tárgyak tanításának módszerét, teljesebbé téve ezzel pedagógiáját. A vallás tanítása szívügye az ideális lelkésznek, ezért féltő gonddal óvja a gyermeket attól, hogy nem értvén a teológusok nehezen felfogható megállapításait, kedvét veszítse. Visszatér a koméniuszi elvhez: könnyebben érthető fogalomról a nehezebbre való haladást hirdeti. Figyelmezteti a tanítót, nehogy az isteni tanokat korbáccsal csepegtesse a gyöngye lelkekbe. A nehezebb nyelvtani szabályok tanítását, mondatszerkezeteket pedig mint az „ifjúság keresztjeit“ távol kívánja tartani az iskolától. A természeti dolgok tanítására nagy gondot fordít. Hasonló álláspontra helyezkedik az egészségtan tanításánál is, melynek fontosságát azzal is kiemeli, hogy azt mindenkor anyanyelven taníttatja, könnyebb és jobb érthetőség kedvéért. Mivel módszere a közösségi elven épül fel és annak szolgálatában áll, szükségesnek tartja az ifjúság felvilágosítását az állami élet szervezetről is. Az összes tárgyak együtt adnák az iskolai tanítás koronáját: „Istent ismerni és az ő jótéteményeit kellően értékelni.“ Ez a célja azonban csak úgy valósítható meg, ha az iskolákban mű-

ködő tanítók nevelési munkájuk magaslatára tudnak emelkedni. Iskolaszervezetét népe fejlődése érdekében tervezi ki; úgy annak kivitelezője, — a tanító — nem lehet más, mint a nép vezetője. Ezért fordul gondoskodásával, a falusi tanító felé. Tessedik felfogása szerint a tanító nevelő a szó legideálisabb értelmében, szavaival élve, a világ sava. Neki-kell a polgárt megőrizni a sötétségtől, tudatlanságtól, így ő gyakorolja a legnagyobb hatást a felvilágosodás érdekében. Meggyőződése az, hogy az ország lakosainak jóléte nemcsak a felvilágosodott törvényektől függ, hanem legalább olyan mértékben az észszerű és célirányos neveléstől is. Így válik a nevelés az államvezetés legfontosabb tényezőjévé. Sarkpontja pedig a tanító. Csak természetes, hogy ilyen körülmények között magas kívánalmakat állít eléje. A paraszt elmaradottságának okát részben éppen a nevelőkre hárítja: „kik mindenkor csak a paraszt tunyaságát, oktalanságát káromolják, tekintsék meg előbb jobban és tudakozzák ki, ha annak a tunya és oktalan parasztnak van-e ahhoz, hogy okulást kezdjen, elegendő értelme és tapasztalása?” Ez utóbbinak kifejlesztése pedig a nevelő feladata. A munka sikeres elvégzéséhez azonban a nevelőnek rendelkeznie kell a műveltség materiális és formális kincseivel, hiszen reája a legnagyobb feladat hárul: az emberi lélek képzése. Tudja azt Tessedik, hogy kicsi paraszt gyermekek kezét kell vezetnie a nevelőnek. Idevonatkozó sorainak olvasása közben megdöbbenne fedezhető fel az a mély erkölcsi felelősségérzés, mely eltörlöthette őt e sorok írása közben. Ezt a nagy felelősségű munkát pedig csak az végezheti, aki legteljesebb mértékben fel van vértezve az igazi nevelő tulajdonságaival. Ez a meggyőződés ad számára erőt arra, hogy merész kézzel nyuljon bele még a tanító egyéni életének irányításába is. Védi személyi tekintélyét és ezen át a hivatali tekintélyt is, midőn makulátlanságának biztosítása érdekében megszünteti mindazokat a kárhozatos helyi szokásokat — még akkor is, ha anyagi előnyökkel jártak — melyek egyébként csak kárára voltak a tanítói rendnek. Ugyanakkor azonban nem feledkezett meg emberi problémáinak orvoslásáról sem, hiszen a dékán kötelességévé teszi, a tanító illetményeiről és azok szabályszerű kiutalásáról való gondoskodást. A legteljesebb nevelői magatartás mellett gondja volt a nagy kultúrprófétának a szakképzettség teljessé tételére is. Ezért fogadja nagy örömmel az uralkodó által felállított nagyváradi továbbképzőtanfolyamot, ahol elsősorban módszertani tekintetben ismertették meg a tanítókkal e kor uralkodó pedagógiai elveit, egyben sürgeti tanítóképzők felállítását is. Erre azonban iskolájában is gondja volt, hiszen ő is nevelte a jövő tanító nemzedékét, akik itt a gyakornok nevént viselték. Az iskolai tanulmányok befejeztével nem tartotta teljesnek a tanító képzettségét, hanem annak továbbfejlesztését kívánja, sőt a dékánnal ellenőrizteti. Tisztában van a tanítók hibáival is, melyeket tanítás közben vétének. „Tanítási tervezetében, melyet dékánok, lelkeszek, iskolafelügyelők és iskolamesterek számára írt, részletesen felsorolja őket. Álljon itt néhány a fontosabbak közül: sokan gépiesen, tunyán tanítanak, módszerükben szokásossá válik a slendriánizmus és a tanulók emlékezőképességét terhelik meg, mert arra építik egész munkájukat. Mint fontos kérdé-

sek merülnek fel: milyen módon tanít, szemléltet-e, a tanulók figyelmének felébresztésére és ébrentartására törekszik-e megfelelő módon? Az utóbbi elérése érdekében ajánlja a tanító figyelmébe, hogy jól elrendezett, népszerű, a tanulók felfogásához mért előadásban kell megismertetni és megértetni az anyagot. A figyelmetlenség oka — szerinte — a meg nem értés, mert ilyen esetekben mással kezd foglalkozni a gyermek. A tanítás sikerének legfontosabb feltétele — mintha csak mai pedagógusainkat hallanánk — az életközeli-ség elvének alkalmazása: „Szokják hozzá a tanító, — írja — hogy a tanított tárgya hasznát és előnyét pontosan feltárja és kimutassa annak az életközösségre való hatását. Ez lesz a próbaköve az iskolai tárgyak tanításának.“ Tanítási tervezetének didaktikai részéből tűnik ki, hogy az ú. n. pozitív pedagógia híve. Mélységes megvetéssel illeti azokat, kik az iskolákat rablók barlangjává süllyeszti, az ifjúságot pedig mint Orbilius gyötrik. A filantropizmus hívei valóban sokat foglalkoznak a jutalmazásnak és büntetésnek problémájával. Campe szerint: „Sehol sem vétenek a szülők és nevelők annyit, mint a büntetésben és jutalmazásban. A természetes eljárástól messze eltávolodtunk, túlságosan sok mesterséges eszközzel élünk.“ E kérdésrel kapcsolatban felmerülő problémák Tessediket is nyugtalanították, aki a barbárizó büntetésnek a keresztyén iskolákból való teljes száműzését kívánta. Nem szabad azonban azt hinnünk, hogy erélytelenség búvik meg Tessediknek a büntetést kárhóztató sorai mögött. E kérdésben elfoglalt álláspontja is nevelői lelkületről tanuskodik. A makacsokat, keménynyakúakat, gonosz indulatúakat, nem engedelmeskedőket, istentiszteleteket profanizálókat, stb. keményen bünteti, mégis vigyáz arra, hogy a büntetés sohase érje méltatlanul az illetőt és a büntetést, — itt szinte megszelídül Tessedik írásának szava — az apa érzésével kell megtenni, sőt komoly megbánás esetén nem szégyeli a megbocsátás külső jelét, a büntetés enyhítését sem. Büntetés helyett a megelőzés az elve, ezt pedig a gyermek cselekedtetése által kívánja elérni. Ezért hangsúlyozza a játék fontosságát: „Erre már azért is kell gyakrabban alkalmat adni, hogy a munkás életre szánt gyermekek ne szokják meg az ülő életmódot, folytonos ülés által lekötött figyelmük feloldódjon, hogy erejüket összeszedjék s szabad levegőhöz szokjanak.“

Ez a nagyvonalú rendszer semmiesetre sem érte volna el célját, ha csupán eszmei sikon mozgott volna. A benne foglalt eszméket maga Tessedik realizálta. Szükség volt erre a munkára, mert mint maga írja: a falusi iskolák célját még mindig nem tartják szem előtt és félreértik, még mindig nem rendelkeznek egy jól átgondolt, alapvető, kipróbált tervvel, majd így folytatja: „Én minden eszközt megpróbáltam ahhoz, hogy ezt a fogas kérdést megoldjam és egyetlen eszközt találtam, mely alkalmasnak bizonyult, gyakorlati tanódmódszert, céltudatos iskolaiparral egybekötve.“ Így villan fel egy mintaiskola létesítésének gondolata. A fennálló nagy hiány pótlására gondol midőn kimondja: „elhatároztam magamban, hogy az én eszményeim szerinti mintaiskolát fogok felállítani!“ Iskolájának alapja: a gyermek öntevékenysége, vagyis munkaiskola akar lenni. Alkotója vívódik eszméi gyakorlati alkalmazásának lehetőségével,

meg is állapítja: „egyike a legnehezebben megoldható nevelési feladatoknak, egy nehezen megoldható csomó: gyermekek részére foglalkozást találni; ezt a csomót az én tervszerűen berendezett gyakorlati gazdasági iskolám oly módon oldja meg, hogy a gyermekmunkák legnagyobb sokfélesége mellett is a gyermekeknek módjukban van azt a munkát választani, mely az ő természetes hajlamuknak, szükségleteiknek, körülményeiknek, testi-lelki erőiknek, képességeiknek legjobban megfelel.“ Ezzel akarja a normál iskola hiányait eltüntetni, és a tanulókat hivatásukra előkészíteni. Önéletrajzában írja, hogy kézzelfoghatóan mutatja be a gyermekeknek a szükséges ismereteket intézetében. Nagy erőfeszítése célt ért, hiszen a már ismertetett didaktikai és methodikai elvek alapján sikerült intézetéből száműzni a tunyaságot, a slendriánizmust, így nyugodtan írhatta: „igyekeztem kipótolni az elemi oktatás hiányait, fejlesztettem, ébresztettem, buzdítottam, foglalkoztattam a paraszt gyermekek tehetségeit saját munkájuk által, így készítettem elő jövődő életpályájukra, hogy a közszolgálatban, munkában megerősödvén, a nemzeti iparnak művelt előmozdítói legyenek“. Tessedik szinte dagadó önérzettel folytatja tovább mai iskolai életünket is megszegyentítő visszaemlékezéseit: „s mily végtelen sok jót eredményezett a gyermekeknek a munka általi feltüzelése! A tanárokat örömmel várták be, a munkaórákat pedig folytonos élénkségekben töltötték, mivel gyakori változtatás által mindig jókedvben és versenyzési buzgalomban tartották.“ Tekintsünk néhány pillanatra ebbe a nyüzsgő életű, önfeléd munkában élő intézetbe, hiszen oktatója erre is módot nyújt. Tessedik az elvégzendő anyagot tavaszi, őszi, téli időszakra és egész évben taníthatókra osztja be; további tagozódást jelent még az elvégzendő munka tekintetében az a megkülönböztetés, mely szerint voltak olyanok, melyeket mindenkinek és melyeket csak egyeseknek kellett elvégezni. Iskoláját célja elérése érdekében munkatermekkel és raktárhelyiséggel látta el. Így lehetővé vált, hogy míg az egyik osztály a tantermekben elméleti kiképzést nyert, a munkatermekben, raktárhelyiségekben, valamint e zajos munka számára szolgáló folyosókon tevékenykedett a többi. A tanulók között megkülönböztették az elemi ismeretek elsajátításával szorgoskodó kisebb tanulókat, majd a szemináristák és gyakornokok csoportjait.

Tessediknek módjában állott, hogy felmérhesse Gyakorlati Gazdasági és Ipariskolájának eredményeit is, melyek szerinte a következők voltak: hasznos volt az iskola működése elsősorban a tanulókra, hiszen testi erejüket, és lelki képességeiket fejlesztette, a restséget eltávolította, általában az egész természeti, erkölcsi, keresztényi és nemzetgazdasági nevelést előmozdította, de eredményekben gazdag munkája hasznos volt a tanítókra, tanítónőkre, felsőségre, fejedelemre, államra, hazára és az egész emberiségre.

Tessedik minden sorából kicsendülő szubjektív érzelmekkel öleli körül hazájának fogalmát. Míg a nagy küzdelemhez a hazai rög édes melegségéből meríti erejét, addig szelleme az európai perspektívákat járja be. Így válik igazán az egész nemzet nevelőjévé, sorsa is a magyar nevelőé, törekvése is az. Így önkénytelenül tolul fel az összehasonlítás vágya, egyrésztől nagy elődjével Apácai Csere Já-

nossal, aki az úttörők kálváriáját járta és nagy utódjával Széchenyi Istvánnal. Az első, akárcsak Tessedik, kolozsvári székfoglaló beszédeiben megható módon kérleli álmos, mámoros szemű népét, hogy ébredjen fel tunyaságából, kutassa nyomorúsága forrását és kutassa, mi az oka annak, hogy ifjaink „a haza reményei bölcsőtől fogva a tudatlanság feneketlen mélységében vannak elmerülve és felnöve sem látják sohasem a világosságot.“ A célok és utak azonosságát nem nehéz kimutatni, de a magyar problémák megoldásához szükséges heroizmus sem hiányzott egyikőjükből sem. Ugyancsak Apácai írja a Tanácsban: Gondolj merészet és tedd rá életedet! Mindketten így cselekedtek. Így Széchenyi is, aki a tiszavidéki pusztaság problémáit a Nagy Magyar Parlag kérdéseivé szélesítette ki és ezáltal Tessedik még partikuláris jellegű törekvései országos jelentőségre tettek szert.

Hanzó Lajos.

Az igazgató szerepe a tanárok továbbképzésében és az osztályfőnököknevelésben).*

Az igazgató szerepéről beszélünk, tehát legelsősorban magáról az igazgatóról kell szólnunk. Vajjon megvannak-e mindazok a személyi és tárgyi feltételek, amelyek lehetővé teszik az igazgatónak, hogy pedagogarcha szerepét a kívánatos mértékben betölthesse? Azt hiszem: ebben a tekintetben az igazgatók véleménye egyöntetű lesz. Nemcsak hogy hiányzanak ezek a feltételek, hanem inkább még mesterségesen is túlsok és gyakran felesleges akadály gördül az igazgató igazi munkája, valódi hivatása teljesítése elé.

Kezdhetjük mindjárt azon, hogy az igazgatók kiválogatása sem mindig megfelelő. Nem az arravalóság szabja meg azt, hogy ki legyen az igazgató, hanem igen sokszor a protekció, az atyafiság, a felekezeti szempontok, a politikai pártállás vagy pártpolitikai tevékenység, s olyan körülmények, amelyek nem éppen a hivatás helyes betöltésének a kritériumai. Egészen jogos ugyan az az ellenvetés, hogy nincs mód és lehetőség az igazgatók helyes kiválogatására, hiszen senkinek sincs a homlokára írva, hogy vajjon jó igazgató válnék-e belőle, az pedig elég gyakran megesik, hogy a kiváló tanárból gyenge igazgató lesz.

S ezen a vonalon kellene az igazgató egyik legfontosabb és leghasznosabb tevékenységének érvényesülnie! Társakat és utódokat kellene nevelnie a középiskolák számára. Ezt persze csak úgy teheti meg, ha egy-egy arra alkalmas tanárát 3—4 évre helyettes igazgatói megbízással láttatja el, azt az iskola életének minden mozzanatával megismerteti, az adminisztráció, a tanári munka, az ifjúsági

* A szegedi tankerület középiskolai igazgatóinak és tanulmányi felügyelőinek decemberben tartott értekezletén elhangzott előadás; megállapításai és ösztönzései azonban — úgy érezzük — egyetemesen érintik mindenfokú iskolai nevelésünket.